

K archeobotanickému výzkumu v zaniklých Konůvkách

EMANUEL OPRAVIL

Dosud neukončený archeologický výzkum zaniklé středověké osady Konůvky v údolí stejného jména ve Ždánickém lese je též v mnohém směru zajímavý po stránce archeobotanické a botanické vůbec. Ve většině dosud prozkoumaných objektů se vyskytly zbytky zuhelnatělého dřeva a na některých místech dokonce pozůstatky pěstovaných i sbíraných lesních plodin: zuhelnatělé plody ořešáku královského a nález obsahující směs nezuhelnatělých peciček bezu černého a chebdí (Opravil 1971). Celá zaniklá vesnice leží na dně údolí v inverzní poloze, a tak vhodná místa pro pěstování ořešáku je třeba hledat na svazích nad ní. Z téhož důvodu musíme na svazích pátrat i po vinohradech, které jsou na mráz ještě citlivější. Zmínka o vinohradech v Konůvkách se zachovala v písemných pramenech od r. 1365. V dosud nalezených makrozbytcích se nám však nepodařilo révu ještě prokázat. Zajímala nás aspoň přibližná poloha vinohradů v údolí Konůvek. V dnešní době je podstatná část území osady a celá plužina zarostlá souvislým lesním porostem, pouze na dně údolí se táhne úzký pruh mokrých luk. Vyhledání poloh vhodných pro pěstování teplomilných plodin jako je vinná réva, usnadňuje celková orientace údolí ve směru jihovýchod–severozápad. Obzvláště v místě osady má krátký úsek údolí téměř východo-západní směr, takže přilehlý svah na pravé straně má jihozápadní až jižní expozici. Lesní porost značně ztěžuje detailnější vymezení plužiny, neboť charakteristické tvary vymezující rozsah jednotlivých parcel více méně chybí. Na prudkých svazích, byť zpevněných lesním porostem, je suť neustále v pohybu, takže interpretace někdy terasy připomínajících tvarů bude asi problematická. Nicméně jsme se pokusili vzít v potaz výsledky průzkumu recentního vegetačního krytu. Ploché hřbety Ždánického lesa jsou dnes zarostlé habrovými doubravami, které na výslunných svazích sestupují až do údolí. Na odvrácených svazích, exponovaných k severu, převládají svahové javořiny, místy s jasanem. Na dně údolí lemují potok v Konůvkách olše a v okolním porostu je všude hojný smrk. Při podrobném průzkumu údolí v okolí zaniklé osady se podařilo ve střední části k jihu exponovaného svahu naléztí příměs dřínu *Cornus mas.* Jeho rozšíření je tu zřetelně omezeno na nejteplejší části svahu, které můžeme zcela jednoznačně vyhodnotit jako nejvíce způsobilé polohy pro pěstování révy v celém údolí. Tato skutečnost je v souladu s našimi zkušenostmi z jižní Moravy vůbec, neboť jednou z nejčastějších dřevin na plochách se zaniklými středověkými i pozdějšími vinohrady je právě dřín význačný druh xeroterm-

ních společenstev. Můžeme proto i v Konůvkách předpokládat, že vinohrady se rozkládaly především v místech dnešního výskytu a v přilehlé části svahu.

Samotná existence osady Konůvky s přiléhající plůžinou je dalším z nesčetných dokladů problematičnosti kontinuity zalesnění i ve větších lesních komplexech, jakými jsou porosty ve Ždánickém lese či nedaleké Dražanské vysočině. Plyne z toho, že okolní habrové doubravy se po zániku vesnice vrátily na svá původní buť kultivací poněkud změněná stanoviště. Pokud docházelo k takovým jevům ve výsušnějších terénech, na skeletových půdách apod. mohly tyto zásahy přispívat k šíření se jiných, xerofilnějších typů společenstev, které v původních porostech měly menší rozšíření. Také výskyt dřínu v současnosti na bývalé plůžině Konůvek je asi podmíněn předchozím buť dočasným odlesněním; nelze totiž zcela opomenout ani možnost jeho výsadby při vinohradu (viz např. doklady pěstování dřínu na Uherskobrodsku Opravil 1975). V silně odlesněné středověké krajině, především na okrajích staré sídelní oblasti, které jsou dnes opět souvisle zalesněny – Ždánický les, Chříby, byly tehdy lesní komplexy těchto středohor značně rozrušeny. Je to závažná skutečnost především pro rekonstrukční geobotanické mapování, ve kterém nebyla dosud náležitě oceněna. Lokalita Konůvky je v tomto směru zvláště instruktivní, neboť zbytky zuhelnatělého dřeva se podařilo ve více objektech prokázat smrk. Smrk – význačná dřevina horského stupně byla v novověku hojně vysazovaná po celém území od nížiny do hor. Tím byl na mnoha místech smrkovými mnokulturami značně setřený charakter původní nebo aspoň odpovídající přirozené vegetace mnoha území. Při rekonstrukčním vegetačním mapování se k této skutečnosti přihlíží. Dosud však nebyla doceněna existence tzv. „nížinného“ typu smrku. Jsou to uchované roztroušené populace disjunktivně rozšířeného smrku v nižších polohách; tyto populace byly přizpůsobené podmínkám svého nízko položeného stanoviště a vcelku pokud se někde ještě uchovaly dobře na nich prosperují na rozdíl od introdukovaných horských smrků v novověkých monokulturách. Smrk ze semen populací horského charakteru pěstovaný v nízkých polohách roste špatně, je brzy napadán chorobami a produkuje většinou málo kvalitní dřevo. Lesnická praxe začala vyhledávat přizpůsobenější nížinné typy, jejichž původní rozšíření překryly introdukované smrky. Vedle zpráv v písemných pramenech mohou být cenným příspěvkem k identifikaci původního rozšíření nížinného typu smrku nálezy makrozbytků v archeobotanických nálezech. Protože u vesnických sídlišť byl zpracován místní materiál jsou z tohoto hlediska nálezy smrku v zaniklých Konůvkách velmi významné. Nálezy zuhelnatělého dřeva jsou ve srovnání s nálezy pylových zrn daleko průkaznější, obzvláště u takových větrosných druhů jako jsou smrk, borovice aj., které produkují značné množství pylu schopného dalekého transportu. Nález smrku z Konůvek nám potvrzuje, že ve Ždánickém lese a nepochybně i v okolních oblastech byl v inverzních polohách a na chudších substrátech místně roztroušený. Archeologický výzkum zaniklých Konůvek je tak ukázkou vzájemného využití výsledků spolupráce botaniky s archeologií.

Zusammenfassung

Zur archäobotanischen Untersuchung der Ortswüstung Konůvky

Der Autor macht auf einige Aspekte aufmerksam, die sich aus den archäobotanischen Analysen auf dem Gelände der Ortswüstung Konůvky im Hügelland Ždánický les, Südostmähren, ergeben. In schriftlichen Quellen aus dem Jahr 1365 werden dort Weinberge ge-

nannt. Die phytozönologische Untersuchung der heutig Waldbestände, die praktisch die ganze frühere Flur der Ortswüstung bedecken, läßt erkennen, daß Weinberge auf dem gegen Südwesten und Süden exponierten Talhang von einem bestimmten Höhenniveau an (oberhalb der Frostinversionszone) mit zerstreutem Vorkommen der Kornelkirsche (*Cornus mas*) bestehen konnten. Diese Pflanze wächst dort an der wärmsten Stelle des Tals – zweifellos dem früheren Standort der Weinberge. Zusammen mit der Weinrebe züchtete man in diesen höheren Lagen über dem Talgrund auch die Walnuß, *Juglans regia*, deren verkohlte Früchte bei der archäobotanischen Untersuchung der Ortswüstung entdeckt wurden.

Die Funde von Pflanzenresten aus Konůvky sind auch vom forstwirtschaftlichen Standpunkt bemerkenswert, denn zwischen den verkohlten Holzresten wurde die Fichte, *Picea excelsa*, nachgewiesen, deren Vorkommen von dem Umfang der Frostinversion in diesem Tal limitiert war. Es handelt sich um einen interessanten Fund des Fichtentyps niedriger Lagen, dessen ursprüngliche Verbreitung infolge der introduzierten Monokulturen nicht bekannt ist.

